НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ ГІДРОБІОЛОГІЇ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Директор
Інституту гідробіології
НАН України

_____
академік НАН України,
доктор біологічних наук,
професор
Сергій АФАНАСЬЄВ
_____ 04. 08. 2025 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА НАУКОВЦЯ-ВИКЛАДАЧА

Освітній (освітньо-науковий) рівень III доктор філософії

Галузь знань 09 Біологія

091 Біологія та біохімія

Освітньо-наукові програми

Гідробіологія.

Іхтіологія.

Вид дисципліни: обов'язкова

Форма здобуття освіти: денна

Навчальний рік 2025–2026

Кількість кредитів ECTS 3

Мова викладання українська

Форма контролю диф. залік

Київ 2025

Робоча програма вивчення обов'язкової навчальної дисципліни «**Професійна етика науковця-викладача**», третій освітній (освітньо-науковий) рівень вищої освіти підготовки докторів філософії Інституту гідробіології НАН України, Галузь знань 09 Біологія, спеціальність 091 Біологія та біохімія за ОНП Іхтіологія та ОНП Гідробіологія. Навчальна програма (за вимогами ECTS). Київ: ІГБ, 2025.

Розробник: д.б.н., с.д. Семенюк Наталія Євгенівна, старший науковий співробітник

Рецензент: д.б.н. с.н.с. Волкова Олена Миколаївна, провідний науковий співробітник

РЕКОМЕНДОВАНО на засіданні відділу санітарної гідробіології та гідропаразитології (випускової кафедри)

Зав. відділом _____ д.б.н., проф., чл.-кор. Володимир ЮРИШИНЕЦЬ, протокол №3 від 09 липня 2025 р.

ПОГОДЖЕНО з гарантами ОНП:

Гарант ОНП Іхтіологія _____ д.б.н. проф., чл.-кор. Володимир ЮРИШИНЕЦЬ

Гарант ОНП Гідробіологія _____ д.б.н. с.д. Наталія СЕМЕНЮК

СХВАЛЕНО Вченою радою Інституту гідробіології НАН України.

протокол №6 від 11 липня 2025 р.

Дію Робочої програми продовжено Вченою радою Інституту гідробіології

№ з/п	Навчальні роки	№ протоколу	Дата протоколу	Голова Вченої ради	
				прізвище, ініціали	(підпис)
	20___ / 20___				
	20___ / 20___				
	20___ / 20___				
	20___ / 20___				

І. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників, кількість	**Галузь знань, спеціальність, освітньо-науковий рівень, ОНП**	**Характеристика навчальної дисципліни**
Обсяг кредитів – 3	Галузь знань: 09 Біологія,	Очна (денна) форма навчання
Змістовні модулі – 7		Вид дисципліни *Обов'язкова*
	Спеціальність: 091 Біологія та біохімія,	Рік підготовки – перший
Індивідуальні проблемно-пошукові чи практичні завдання – 2		Загальна кількість годин – **90** З них**:**
	Третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти *ОНП Біологія. Гідробіологія* *ОНП Біологія Іхтіологія*	Лекції, годин – 14
Індивідуальне наукове-дослідне завдання – 0		Семінарсько-практичні, годин – 16
		Самостійна та індивідуальна робота, годин – 60
		Форма підсумкового контролю: *Диф. залік*

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТА ПРОГРАМНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ.

Мета: сформулювати у аспірантів стійке уявлення про наукову етику, етичний кодекс ученого, академічну доброчесність, етику ділового спілкування науковця і викладача, етику формальних та неформальних стосунків у науковому та педагогічному колективі, предмет та практичні проблеми біоетики, професійну етику викладача вищої школи.

Предмет: професійно-наукова та педагогічна компетентність, етична складова діяльності науковця-викладача.

Методи навчання: лекції, семінарсько-практичні заняття, самостійна підготовка, виконання індивідуальних проблемно-пошукових завдань.

Методичне забезпечення: навчальна програма, фахова література.

Завдання навчальної дисципліни:

Завдання курсу полягають в набутті аспірантами загальної компетенції 04, 05 ОНП Гідробіологія та загальних компетенцій 02, 04, 09 ОНП Іхтіологія і фахових компетенцій 02, 04, 06, 08 ОНП Гідробіологія та фахових компетенцій 03, 04, 05 ОНП Іхтіологія, а також наступних спеціальних компетенцій, знань і умінь:

- *Компетентність* в області наукової етики та Етичного кодексу ученого України;
- *Компетентність* в області академічної доброчесності та інформаційної культури;
- *Компетентність* в області етики ділового спілкування науковця і викладача;
- *Компетентність* в області біологічної етики, зокрема етичне поводження з гідробіонтами, які використовуються здобувачами у дослідженнях;
- *Компетентність* в області професійної етики викладача вищої школи.

Програмні результати навчання

У результаті вивчення навчальної дисципліни аспірант повинен:

Знати –

- Основні принципи Етичного кодексу ученого України;
- Етичні принципи проведення науково-дослідних робіт та публікації результатів (академічна доброчесність);
- Види порушення академічної доброчесності;
- Способи уникнення плагіату та самоплагіату;
- Загальні правила ділового спілкування, зони спілкування;
- Способи виразності ділового спілкування: вербальні та невербальні;
- Правила етичних стосунків у науковому та педагогічному колективі;

- Основні стратегії вирішення виробничих конфліктів та алгоритм впливу на конфліктну ситуацію;
- Основні правила біоетики та правове регулювання біоетики в Україні;
- Основні проблеми етики гідробіологічних досліджень;
- Поняття про нооетику;
- Специфіку взаємовідносин в системі «педагог-студент» та вимоги професійної етики педагога.

Вміти –

- Дотримуватись норм академічної доброчесності та авторських прав;
- Розрізняти види академічної недоброчесності (неправдиве авторство, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, несамостійне виконання завдань, публікація фрагментованих результатів);
- Запобігати і протидіяти плагіату, недобросовісному проведенню досліджень та порушенню авторського права;
- Поважати особистий простір колег і запобігати його порушенню;
- Дотримуватись етичних принципів поводження з гідробіонтами, у тому числі, безхребетними і рибами, при проведенні досліджень;
- Дотримуватись вимог професійної етики педагога вищої школи.

Програмні результати навчання відповідають програмним результатам 01, 05, 09 ОНП Гідробіологія та програмному результату 03 ОНП Іхтіологія. Фахові програмні результати передбачають оволодіння аспірантів компетенціями, знаннями і уміннями, згаданими вище.

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовний модуль I

Поняття про наукову етику

Предмет етики. Етика як філософська дисципліна. Мораль – як феномен людського пізнання. Моральність. Етикет. Професійна етика.

Наукова етика. Етичний кодекс ученого. Загальні принципи. Наукові дослідження. Учений як автор. Учений як керівник. Учений як викладач. Педагогічна етика. Учений як консультант чи експерт. Учений як громадянин.

Змістовний модуль II

Академічна доброчесність

Поняття академічної доброчесносності. Академічна недоброчесність. Види академічної недоброчесності. Неправдиве авторство. Плагіат і способи його уникнення. Особливості використання програм перевірки на плагіат. Самоплагіат і способи його уникнення. Недобросовісне проведення досліджень (фабрикація, фальсифікація). Несамостійне виконання завдань. Аутсорсинг завдань. Публікація фрагментованих результатів і способи її уникнення.

Змістовний модуль III

Етика ділового спілкування науковця та викладача

Ділове спілкування, його форми. Загальні правила ділового спілкування. Рівні ділового спілкування. Рівні офіційності. Зони спілкування. Особистий простір, його виміри. Способи виразності ділового спілкування: вербальні та невербальні. Виробничий конфлікт та стратегії його вирішення. Етика ділового листування та спілкування в онлайні. Етика спілкування з військовими та ветеранами.

Етичні стосунки з колегами, підлеглими та керівниками. Стилі керівництва. Керівник у ситуації конфлікту. Алгоритм впливу на конфліктну ситуацію.

Змістовний модуль IV

Біологічна етика

Становлення біоетики як науки. Предмет біоетики. Принципи біоетики. Правила біоетики. Концепція п’яти свобод тварин. Правове регулювання в галузі біоетики в Україні. Біоетичні проблеми експериментів за участю живих організмів. Етичні засади використання тварин у дослідженнях. Нооетика як наукова галузь. Практичні проблеми біоетики.

Змістовний модуль V

Етика гідробіологічних досліджень

Екоцентричний світогляд, його відмінність від антропоцентризму.

Етика гідробіологічних досліджень: основні проблеми, можливі рішення, досвід інших країн.

Ключові етичні принципи польових досліджень риб, безхребетних, рідкісних видів рослин. Нормативно-правове регулювання та етичні принципи досліджень у межах природоохоронних територій України й інших країн світу.

Змістовний модуль VI

Основи педагогіки вищої школи

Зміст освіти у вищій школі. Принципи дидактики вищої школи. Рівні суб'єктних позицій студента-магістранта. Особливості індивідуальної освітньої траєкторії студента й етапи її проектування. Форми та методи навчання у вищій школі: лекція та її види, семінарські заняття.

Методи активізації творчого мислення студентів: мозковий штурм, дискусії, дидактична гра, метод проектів, кейс-стаді. Види та форми контролю знань студентів. Переваги та недоліки тестового контролю. Критерії оцінювання знань.

Змістовний модуль VII
Професійна етика викладача вищої школи

Специфіка педагогічної діяльності. Вимоги професійної етики педагога. Сутність системи «педагог-студент». Професійна етика педагогічного колективу. Етика взаємовідносин в системі «педагог-студент». Діалог як основна форма спілкування. Антикультура в спілкуванні: «дефектні рівні» і «бар'єри» спілкування.

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦІПЛІНИ

№ теми	Назва теми	Кількість годин			
		Всього	Лекції	Семінари	Самостійна та індивідуальна робота
Змістовний модуль I (0,13 кредиту). Поняття про наукову етику					
1	Предмет етики. Етика як філософська дисципліна. Мораль – як феномен людського пізнання. Моральність. Етикет. Професійна етика.	6	1	1	4
2	Наукова етика. Етичний кодекс ученого.	6	1	1	4
Всього за модулем		12	2	2	8
Змістовний модуль II (0,16 кредиту). Академічна доброчесність					
3	Поняття академічної доброчесності. Академічна недоброчесність. Неправдиве авторство. Плагіат і способи його уникнення. Особливості використання програм перевірки на плагіат.	7	1	1	5

4	Самоплагіат і способи його уникнення. Недобросовісне проведення досліджень. Несамостійне виконання завдань. Аутсорсинг завдань. Публікація фрагментованих результатів.	7	1	1	5
Всього за модулем		14	2	2	10
Змістовний модуль III (0,13 кредиту). Етика ділового спілкування науковця та викладача					
5	Ділове спілкування, його форми, правила, рівні. Зони спілкування. Особистий простір. Способи виразності ділового спілкування. Виробничий конфлікт та стратегії його вирішення. Етика ділового листування та спілкування в онлайні.	6	1	1	4
6	Етичні стосунки з колегами, підлеглими та керівниками. Стилі керівництва. Керівник у ситуації конфлікту. Алгоритм впливу на конфліктну ситуацію. Етика спілкування з військовими та ветеранами.	6	1	1	4
Всього за модулем		12	2	2	8
Змістовний модуль IV (0,13 кредиту). Біологічна етика					
7	Становлення біоетики як науки, її предмет, принципи, правила, правове регулювання в Україні. Концепція п’яти свобод тварин. Нооетика.	6	1	1	4
8	Біоетичні проблеми експериментів за участю живих організмів. Практичні проблеми біоетики.	6	1	1	4
Всього за модулем		12	2	2	8

Змістовний модуль V (0,13 кредиту) ***Етика гідробіологічних досліджень***					
9	Екоцентричний світогляд, його відмінність від антропоцентризму. Етика гідробіологічних досліджень: основні проблеми, можливі рішення, досвід інших країн.	6	1	1	4
10	Ключові етичні принципи польових досліджень риб, безхребетних, рідкісних видів рослин. Нормативно-правове регулювання та етичні принципи досліджень у межах природоохоронних територій України й інших країн світу.	6	1	1	4
Всього за модулем		12	2	2	8
Змістовний модуль VI (0,18 кредиту) ***Основи педагогіки вищої школи***					
11	Зміст освіти у вищій школі. Принципи дидактики вищої школи. Рівні суб'єктних позицій студента-магістранта. Особливості індивідуальної освітньої траєкторії студента й етапи її проектування.	8	1	2	5
12	Форми та методи навчання у вищій школі: лекція та її види, семінарські заняття. Методи активізації творчого мислення студентів: мозковий штурм, дискусії, дидактична гра, метод проектів, кейс-стаді. Види та форми контролю знань студентів. Переваги та недоліки тестового	8	1	2	5

	контролю. Критерії оцінювання знань.				
Всього за модулем		16	2	4	10
Змістовний модуль VII (0,13 кредиту). Професійна етика викладача вищої школи					
13	Специфіка педагогічної діяльності. Вимоги професійної етики педагога. Сутність системи «педагог-студент».	6	1	1	4
14	Професійна етика педагогічного колективу. Етика взаємовідносин в системі «педагог-студент». Діалог як основна форма спілкування. Антикультура в спілкуванні: «дефектні рівні» і «бар'єри» спілкування.	6	1	1	4
Всього за модулем		12	2	2	8
Загальна кількість годин		90	14	16	60

Теми лекційних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Предмет етики. Етика як філософська дисципліна. Мораль – як феномен людського пізнання. Моральність. Етикет. Професійна етика.	1
2	Наукова етика. Етичний кодекс ученого.	1
3	Поняття академічної доброчесності. Академічна недоброчесність. Неправдиве авторство. Плагіат і способи його уникнення. Особливості використання програм перевірки на плагіат.	1
4	Самоплагіат і способи його уникнення. Недобросовісне проведення досліджень. Несамостійне виконання завдань. Аутсорсинг завдань. Публікація фрагментованих результатів.	1
5	Ділове спілкування, його форми, правила, рівні. Зони спілкування. Особистий простір. Способи виразності ділового спілкування. Виробничий конфлікт та стратегії його вирішення. Етика ділового листування та спілкування в онлайні.	1
6	Етичні стосунки з колегами, підлеглими та керівниками. Стилі керівництва. Керівник у ситуації конфлікту. Алгоритм впливу на конфліктну ситуацію. Етика спілкування з військовими та ветеранами.	1
7	Становлення біоетики як науки, її предмет, принципи, правила, правове регулювання в Україні. Концепція п’яти свобод тварин. Нооетика.	1
8	Біоетичні проблеми експериментів за участю живих організмів. Практичні проблеми біоетики.	1
9	Екоцентричний світогляд, його відмінність від антропоцентризму. Етика гідробіологічних досліджень: основні проблеми, можливі рішення, досвід інших країн.	1
10	Ключові етичні принципи польових досліджень риб, безхребетних, рідкісних видів рослин. Нормативно-правове регулювання та етичні принципи досліджень у межах природоохоронних територій України й інших країн світу.	1
11	Зміст освіти у вищій школі. Принципи дидактики вищої школи. Рівні суб’єктних позицій студента-	1

	магістранта. Особливості індивідуальної освітньої траєкторії студента й етапи її проектування.	
12	Форми та методи навчання у вищій школі: лекція та її види, семінарські заняття. Методи активізації творчого мислення студентів: мозковий штурм, дискусії, дидактична гра, метод проектів, кейс-стаді. Види та форми контролю знань студентів. Переваги та недоліки тестового контролю. Критерії оцінювання знань.	1
13	Специфіка педагогічної діяльності. Вимоги професійної етики педагога. Сутність системи «педагог-студент».	1
14	Професійна етика педагогічного колективу. Етика взаємовідносин в системі «педагог-студент». Діалог як основна форма спілкування. Антикультура в спілкуванні: «дефектні рівні» і «бар'єри» спілкування.	1

Теми семінарсько-практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Предмет етики, наукова етика та етичний кодекс ученого	2
2	Академічна доброчесність. Основні види порушень та способи запобігання	2
3	Етика ділового спілкування науковця та викладача, принципи етичних стосунків з колегами	2
4	Біологічна етика, її правове регулювання в Україні та світі	2
5	Принципи етичного ставлення до живих об'єктів під час проведення польових і лабораторних гідробіологічних досліджень	2
6	Зміст освіти і принципи дидактики у вищій школі	2
7	Форми та методи навчання і контролю знань у вищій школі	2
8	Професійна етика викладача вищої школи	2

Самостійна та індивідуальна робота

Зміст самостійної роботи студентів з дисципліни «Професійна етика науковця-викладача» складається з таких видів роботи:

- підготовка до аудиторних занять (семінарсько-практичних), опрацювання навчальної літератури та електронних джерел інформації;
- самостійне опрацювання лекційного матеріалу навчальної дисципліни, запропонованого викладачем, згідно з навчально-тематичним планом;
- виконання індивідуальних проблемно-пошукових завдань (у тому числі, підготовка презентацій за самостійно обраними питаннями, пов'язаними з темою модуля);
- підготовка до дискусій за самостійно обраними питаннями, пов'язаними з темою модуля.

Індивідуальне завдання виконується за рахунок годин самостійної роботи згідно з запропонованими студентам темами у формі підготовленого виступу-презентації (5–10 хв.), виконаного завдання, яке надсилається на електронну пошту викладача.

Орієнтовні теми завдань для індивідуальної роботи:

1) Які саме професійно-етичні питання постають у зв’язку із сучасними тенденціями в науковій та освітній сферах.
2) Розкрийте найбільш поширені причини та фактори порушення професійної етики.
3) Які нові можливості забезпечує демократизація та гуманізація освіти?
4) Яким вимогам повинен відповідати науковий колектив, щоб претендувати на звання наукової школи? Як тут спрацьовують вимоги педагогічної етики?
5) Дайте характеристику основним категоріям академічної доброчесності.
6) Інтелектуальна власність: морально-правовий аспект.
7) У чому полягає актуальність питання боротьби з плагіатом на сьогоднішній день
8) Діалог як основна форма спілкування. Розкрийте особливості діалогу.
9) Яким чином виявляється антикультура в спілкуванні.
10) Охарактеризуйте основні етичні засади виступів на радіо і телебаченні
11) Назвіть та охарактеризуйте основні принципи та норми взаємовідносин в науковому і педагогічному колективі.
12) Розкрийте сутність конфлікту авторитетів.
13) В чому проявляються комунікабельність та тактовність у стосунках між колегами-науковцями.
14) Принципи біоетічного ставлення до світу. Емпатія і принцип справедливості.
15) Історичний характер етики та біоетики.
16) Ставлення до тварин в древніх цивілізаціях.
17) Проблема відносини людини до тварин в східних релігіях. Принцип Ахімса.
18) Ставлення до тварин в ісламі.
19) Ставлення до тварин в іудаїзмі і християнстві.
20) Самостійна цінність тварин.
21) Проблема права і обов'язку людей щодо тварин. Ідея єдності людини і тварин.
22) Концепція прав тварин. Т. Ріган, П. Сінгер, Е. Лінзі.
23) Плюралістичний утилітаризм.
24) Організації із захисту тварин і напрямки їх роботи.
25) Законодавство щодо захисту тварин у західних державах.
26) Історія експериментування на тваринах. Принцип "трьох R". Ухвалення етичного кодексу.
27) Використання тварин в біомедичних експериментах.

28) Закони про захист лабораторних тварин в європейських країнах, США. Контроль за виконанням законів.
29) Шляхи зниження кількості експериментальних тварин в наукових дослідженнях.
30) Проблема перенесення результатів дослідження з тварин на людину.
31) Вимоги до методів роботи з лабораторними тваринами. Технологія виробництва та утримання тварин.
32) Етичні проблеми тваринництва. Альтернативи тваринництву. Етичне вегетаріанство.
33) Етичний принципи захисту тваринного і рослинного світу.
34) Етичні проблеми сучасних генних технологій. Трансгенні організми і клонування.
35) Дилема моральної відповідальності за використання результатів досліджень: Роберт Опенгеймер.
36) Етичні принципи проведення польових гідробіологічних досліджень.
37) Етичне ставлення до безхребетних і риб при проведенні польових і лабораторних досліджень.
38) Проблеми використання штучного інтелекту при написанні наукових робіт.
39) Екоцентричний науковий світогляд: Олдо Леопольд, Джейн Гудолл, Пітер Сінгер, Девід Аттенборо.
40) Екоцентричний підхід у радіекологічних дослідженнях.
41) Функції викладача вищої школи та основні вимоги до його професіоналізму.

Оцінювання знань здобувачів в рамках самостійної роботи. У процесі проведення контрольних заходів (модульні контрольні, семінарські заняття, індивідуальні завдання) відбувається оцінювання засвоєння матеріалу, винесеного на самостійне опрацювання. Теми самостійної роботи, як складові елементи контрольних заходів, оцінюються за тими ж вимогами, що й інші теми навчальної дисципліни з можливістю отримання відповідної кількості залікових балів (див. розділ 6 РП).

5. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1) Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. фонд. дослідж. освіт. Політики»; за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова Київ: Таксон, 2016. 234 с.
2) Арват Ф.С., Коваленко Є.І., Кириленко С.В., Щербань П.М. Культура спілкування: Навчально-метод. посібник. К.: ІЗМН, 1997. 328 с.

3) Борейко В.Є., Подобайло А.В. Екологічна етика. Київ: КНУ, 2004.
4) Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація: Навчальний посібник. К.: ВЦ „Академія”, 2006. 256 с.
5) Етика: навчальний посібник / В.О. Лозовой, М.І. Панов, О.А. Стасевська та ін.: За ред. проф. В.О. Лозового. К.: Юрінком Інтер, 2002. 224 с.
6) Культура педагогічного спілкування: Метод. рекомендації до вивчення курсу педагогіки / Укл. О.М. Єремук, Л.І. Кобилянська, Л.В. Мафтин, І.М. Петрюк. Чернівці: Рута, 2001. 16 с.
7) Малахов В.А. Етика: курс лекцій: Навч. посіб. 3-тє вид. К.: Либідь, 2001. 384 с.
8) Марценюк М. О. Ідея екоцентризму як актуальна концепція екології людини. Сучасні проблеми екологічної психології: соціальні та особистісні ресурси створення благополучного локального середовища: матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції (15 травня 2020, он-лайн). Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2020. С. 139–141.
9) Навчальний посібник з курсу „Професійна етика вищої освіти” для осіб, що навчаються в магістратурі за спеціальністю «Педагогіка вищої школи». А.П. Алексеєнко, К.І. Карпенко, Л.О. Гончаренко, В.В. Дейнека. Харків: ХНМУ, 2015. 77 с.
10) Немченко С.Г., Голік О.Б., Лебідь О.В. Педагогіка вищої школи: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Донецьк: ЛАНДОН-ХХІ, 2014. 534 с.
11) Отич Д. Екологічна самосвідомість особистості як психологічний феномен. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки.* 2020. Вип. 11 (56). С. 87–94.
12) Романенко О.В., Груша М.М. Біоетичні аспекти гідроекологічних досліджень. *Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту. Сер. Біол.* 2015. № 3–4 (64). С. 572–575.
13) Романенко О.В., Груша М.М. Біоетичні аспекти методології гідробіологічних досліджень. *Екологічні науки.* 2021. № 6 (39). С. 91–95.
14) Семенюк Н.Є. Деякі світові підходи до етики польових досліджень у гідробіології (огляд). Сучасна гідроекологія: місце наукових досліджень у вирішенні актуальних проблем: зб. наук. праць матеріали VI наук.-практ. конф. молодих вчених (Київ, 2023. 10–11 жовтня 2023 р.). Київ: Інститут гідробіології НАН України, 2023. С. 6–13.
15) Семенюк Н., Щербак В., Клєстов М. Етичні принципи наукових досліджень різнотипних екосистем ПЗФ України (на прикладі НПП «Нижньосульський»). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Біологія.* 2025. Вип. 59. С. 64–68. https://doi.org/10.32782/1998-6475.2025.59.14
16) Українська людина в європейському світі: виміри ідентичності : навч. посібник / кол. авторів ; за ред. Т. С. Смовженко, З. Е. Скринник. Київ: УБС НБУ, 2015. 609 с.

17) Тофтул М.Г. Етика: Навчальний посібник. К.: Видавничий центр «Академія», 2005. 416 с.
18) Филипчук В.С. Спілкування як соціально-педагогічна взаємодія. Навч. довідниковий посібник. Чернівці: Рута, 2001. 96 с.
19) Цимбалюк І.М. Психологія спілкування: Навчальний посібник. К.: ВД „Професіонал”, 2004. 304 с.
20) Чмут Т.К. Культура спілкування: Навчальний посібник. Хмельницький, 1996.
21) ASTEC (Australian Science, Technology and Engineering Council) (1998 *a*) Environmental Research – National Principles and Guidelines. *Australian Journal of Environmental Management*, 5(1), 72–84.
22) ASTEC (Australian Science, Technology and Engineering Council). (1998 *b*) Environmental Research Ethics: National Principles and Guidelines for the Ethical Conduct of Research in Protected and Environmentally Sensitive Areas. ASTEC, Canberra
23) Bennett R.H., Ellender B.R., Makinen T. et al. Ethical considerations for field research on fishes. *KOEDOE – African Protected Area Conservation and Science.* 2016. Vol. 58, No. 1. a1353.
24) Cappo M., Harvey E., Shortis M. Counting and measuring fish with baited video techniques – an overview. In: Lyle JM, Furlani DM, Buxton CD , editors. *Cutting-edge technologies in fish and fisheries science. Australian Society for Fish Biology – 2006 – Workshop Proceedings.* P. 101–114.
25) Costello M.J., Beard K.H., Corlett R.T. et al. Field work ethics in biological research. *Biological Conservation.* 2016. Vol. 203. P. 268–271.
26) Drinkwater E., Robinson E.J.H., Hart A.G. Keeping invertebrate research ethical in a landscape of shifting public opinion. *Methods in Ecology and Evolution.* 2019. Vol. 10. P. 1265–1273.
27) Fisher M.L., Santos J.Z. Ethical conduct with invertebrate animals: Routes for inclusive, humanitarian, and sustainable education. *Current World Environment.* 2021. Vol. 16, No. 3. P. 679–693.
28) Hockings, M., Adams, W.M., Brooks, T.M. et al. (2013) A draft code of practice for research and monitoring in protected areas. *Parks,* 19.2, 85–94.
29) Hutchings, P., Kenchington, R. (1999) The ethics of research in protected and other environmentally sensitive areas. *Marine Pollution Bulletin*, 38(6), 429–430.
30) Leopold O. A Sand County Almanach and Sketches Here and There. Oxford University Press, 1968 https://notes.hellbhoy.net/assets/sand-county-almanac.pdf
31) McDonald, J., Simon, M. (2023) Ethics requirements for environmental research. *Australasian Journal of Environmental Management*, 30(2), 148–169.
32) Minteer, B.A., Collins, J.P. (2005) Ecological ethics: building a new tool kit for ecologists and biodiversity managers. *Conservation Biology*, 19(6), 1803–1812.

Інтернет-ресурси:

1) Проблема етика науки в структурі філософії науки. [електронний ресурс]. URL: http://osvita.ua/vnz/reports/sociology/12671.
2) Академічна доброчесність: як запустити процес змін [Електронний ресурс]. URL: http://www.kse.org.ua/uk/about/kse-news/?newsid=1563.
3) Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII «Про вищу освіту». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18.
4) Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII «Про освіту». URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19.
5) Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text
6) Етичний кодекс ученого України [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002550-09#Text
7) Elsevier. Ethics in Research & Publications. URL: https://www.elsevier.com/__data/assets/pdf_file/0008/653885/Ethics-in-research-and-publication-brochure.pdf
8) Farnsworth E. Guidelines for ethical field research on rare plant species URL: https://www.mass.gov/doc/guidelines-for-ethical-field-research-on-rare-plant-species/download
33) Prometheus AI101. Академічна доброчесність: онлайн-курс для викладачів. URL: https://academiq.org.ua/novyny/akademichna-dobrochesnist-onlajn-kurs-dlya-vykladachiv/
34) Academic Integrity and Quality Initiative. Інформаціні бюлетені. URL: https://academiq.org.ua/novyny/informatsiini-bulleteni/
35) Як етично комунікувати з військовими та ветеранами? https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3932085-ak-eticno-komunikuvati-z-vijskovimi-ta-veteranami.html
36) Психологічна грамотність: етика спілкування з військовими та тими, хто пережив горе https://surma.com.ua/230-psykhologichna-gramotnist-etyka-spilkuvannia-z-viiskovymy-ta-tymy-khto-perezhyv-gore.html
37) Тактична комунікація для цивільних. Посібник https://yakty.com.ua/tkc#manual
38) Як ти, ветеране? Як розмовляти з тим, хто намагається повернутися до цивільного життя. Посібник з психологічної допомоги https://yakty.com.ua/ytv
39) На зв'язку: як етично спілкуватися з колегами в онлайні https://happymonday.ua/onlain-etyket-yak-spilkuvatysya-z-kolegamy-v-onlajni
40) Як вирішувати спірні ситуації на роботі: 5 шаблонів для email-листування https://happymonday.ua/shablony-dlja-email-lystuvannja
41) Як листуватися англійською з колегами та партнерами: табу та правила https://happymonday.ua/yak-lystuvatysya-anglijskoyu

42) Як писати так, щоб вам відповідали: правила ділового листування https://happymonday.ua/pravyla-dilovogo-lystuvannya

6. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Розподіл балів, які отримують аспіранти

Форми роботи	К-сть балів	К-сть макс. балів
Поточний контроль		
Відвідування семінарсько-практичних занять	*5-10*	*10*
Відповіді на семінарсько-практичних заняттях	*10-20*	*20*
Робота над темами, винесених на самостійне опрацювання та індивідуальні завдання	*10-20*	*20*
Всього балів поточного контролю	*50-100*	*100*
Проміжний контроль		
Тести письмові	*60-100*	*100*
Підсумковий контроль		
Іспит	*60-100*	*100*

Шкала оцінювання національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою		Характеристика відповіді
		Для екзамену, практики	**для заліку**	
90-100	**A**	відмінно	зараховано	Повна розгорнута, логічна, послідовна відповідь, що повністю розкриває суть питання. Вміння застосовувати знання, наводити приклади, володіти понятійним апаратом.
82-89	**B**	добре		Розуміння матеріалу, логічно обґрунтована відповідь, володіння узагальненими знаннями предмету вище середнього рівня. Допускаються незначні неточності.
74-81	**C**			Розуміння матеріалу, міцні знання, логічне викладення матеріалу, вміння робити висновки та аргументувати їх. Допускаються незначні неточності і помилки.
64-73	**D**	задовільно		Знання основ теорії є достатніми, вміння використовувати загальновідомі докази. Неповне володіння матеріалом, фрагментарна відповідь, намагання аналізувати, робити висновки. Відповідь логічна, хоча має неточності.
60-63	**E**			Знання основ теорії та вміння наводити власні приклади. Неповна, фрагментарна відповідь. Втрачається логіка та послідовність викладення питання.

35-59	**FX**	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання	Нерозуміння питання, відповідь не по суті, демонстрація відсутності умінь міркувати, робити висновки. Відповідь не на всі питання, мінімальні знання.
0-34	**F**	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з повторним вивченням дисципліни	Повне не розуміння запитання, відповідь не по суті, демонстрація відсутності умінь міркувати, робити висновки. Відсутня відповідь.

7. ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ ДО ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ЗАЛІКУ

1) Етимологія термінів етика і мораль.
2) Поняття і предмет професійної етики. Умови та причини виникнення.
3) Мораль як феномен людського пізнання.
4) Етика та мораль в діяльності науковця і викладача.
5) Причини виникнення біоетики.
6) Становлення біоетики як науки.
7) Універсальні принципи біоетики.
8) Концепція п'яти свобод тварин.
9) Принцип трьох R.
10) Поняття біоетики у вузькому і широкому сенсі.
11) Правове регулювання в галузі біоетики в Україні.
12) Біоетичні проблеми експериментів над живими організмами.
13) Основні проблеми етики польових гідробіологічних досліджень та можливі рішення.
14) Етичні принципи польових досліджень риб. Нормативно-правове регулювання польових досліджень риб в Україні.
15) Етика використання безхребетних у дослідженнях.
16) Етичні принципи польових досліджень рідкісних видів рослин.
17) Нооетика як наукова галузь, її складові та історія становлення.
18) Генна технологія як джерело етичних проблем.
19) Етичне ставлення до живих об'єктів при проведенні гідробіологічних досліджень.
20) Екоцентризм та антропоцентризм.
21) Етична компетентність викладача.
22) Учений як автор.
23) Учений як керівник.
24) Учений як викладач.
25) Учений як консультант чи експерт.
26) Учений як громадянин.
27) Поняття академічної доброчесності.

28) Види академічної недоброчесності.
29) Неправдиве авторство.
30) Проблема академічної доброчесності – боротьба з плагіатом.
31) Види плагіату.
32) Академічний плагіат.
33) Програми перевірки на плагіат та особливості їх використання.
34) Самоплагіат та способи його уникнення.
35) Недобросовісне проведення досліджень (фабрикація, фальсифікація).
36) Несамостійне виконання завдань. Проблема аутосорсингу завдань.
37) Як може викладач протидіяти несамостійному виконанню завдань студентами.
38) Можливі наслідки академічної недоброчесності. Відповідальність за її порушення.
39) Форми, рівні, види ділового спілкування та фактори впливу.
40) Правила ділового спілкування.
41) Способи виразності ділового спілкування: вербальні та невербальні.
42) Особливості спілкування з іноземними партнерами.
43) Етичні засади публічних виступів і презентацій.
44) Етичні стосунки з колегами, підлеглими та керівниками.
45) Управління конфліктом. Керівник в ситуації конфлікту.
46) Етика та стиль керівника.
47) Особливості роботи керівника і норми його поведінки.
48) Принципи дидактики вищої школи.
49) Особливості індивідуальної освітньої траєкторії студента й етапи її проектування.
50) Форми та методи навчання у вищій школі.
51) Види та форми контролю знань студентів.

8. ЗАРАХУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ, ОТРИМАНИХ В НЕФОРМАЛЬНІЙ ТА ІНФОРМАЛЬНІЙ ОСВІТІ

Визнання результатів неформальної та інформальної освіти відбувається відповідно до «Порядку визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти в Інституті гідробіології Національної академії наук України».

Перезараховуються результати неформальної (інформальної) освіти, які за своїм змістом та тематикою відповідають змісту та тематиці відповідної освітньої компоненти (окремим її складовим).